

Texty jsou tentokrát delší, prosím mějte je na semináři vytištěné (nebo ve vlastním médiu) a již přečtené, ideálně si k nim nachystejte poznámky a komentáře.

EK

Bojovník ze sídliště

Jaroslav Rudiš: *Národní třída*. Labyrint, Praha, 2013, 148 s.

Postavy **Rudišových** knih obvykle patří k jednomu z dvou vyhraněných typů, které sobě nemusejí mít daleko. Jednak to jsou autorovi vrstevníci a lidé mu sociokulturně blízcí – tedy především různé druhy rockerů, míněno aktivních hudebníků i pouhých fanoušků. Důležitá přitom není schopnost zahrát na kytaru nebo bicí, ale životní styl označovaný za punkový nebo rockerský, tedy pohrdající autoritami, systémem a maloměstským pohodlím. Rudiš je přitom vidí zároveň chápavě i ironicky a jeho dosud poslední publikovaná próza *Konec punku v Helsinkách* (2010) tento typ postavy znovu definovala ve věku, který bývá označován za zralý: což ale pro stav mysli Rudišových hrdinů příliš neplatí.

Vandam, vypravěč a hlavní hrdina novely *Národní třída*, patří k druhému typu postav, jimiž Rudiš předtím zalidnil svou komiksovou trilogii *Alois Nebel*: lidé nějak popletení až vyšinutí a ve svém přesvědčení zaťatí; hroziví, směšní i politováníhodní zároveň. Vandam je bojovník: napružený, každou chvíli připravený se porvat, obrazně i doslova. Individuální i kolektivní boj je jeho životní téma, od sledování béčkových akčních filmů s Jeanem-Claudem van Dammem (odtud Vandamova přezdívka) po studování válečnických zvyků starých Germánů a římských legií. Život se mu zrovna nevyvedl, prošel si drogovým obdobím i kriminálem a momentálně se na domovském pražském sídlišti žije jako natěrač panelákových střeš. Žije sám a většinu času tráví v místní hospodě Severka, kde se podobných ztroskotanců nachází víc. Ostatních si však autor nevšímá, s výjimkou zadlužené hostinské Lucky, s níž má Vandam krátký románek.

Vylíčení této „rychlovky“ se věnuje prostřední pasáží knihy nazvané *Jizvy*, jakási vsuvka do nekončícího Vandamova monologu, který vede zejména ke svému synovi na prahu puberty a snaží se mu tak vštípit své bojovnícké zásady. Ani v této vsuvce se však objektivní vypravěč ke slovu příliš nedostane, převážně jde o dialog Lucky s Vandamem, zprvu svádivý, pak zvědavý a nakonec hádavý. Rudiš vždy zvládal přímé řeči skvěle a *Národní třídu* již omezil téměř jen na tento druh promluvy. Kniha tak má mimořádný spád: Vandam ve shodě se svým naturelem mluví obvykle v krátkých větách, často jen dvouslovných spojeních. Rád opakuje, aby dodal svým slovům důraz, používá nátlakové až agresivní řečnické figury. Do proudu jeho odsekávaných vět je těžké se vklínit a ještě těžší je mu odporovat.

Není to vyloženě antihrdina (byť v závěru zjistíme, že původně oním antihrdinou byl a možná právě to v něm zůstává jako největší trauma), ale potkat v hospodě by se s ním čtenář nechtěl. Rudiš ho vykresluje barvitě a zaujatě, obraz šlachovitého podmračeného týpka naskočí velmi rychle a pak je doplňován detaily, jakkoliv se občas musejí luštit z náznaků nespolehlivého a místy tajnůstkářského vypravěče. Ze stránek číší jeho permanentní rozčilení nad světem i nad sebou samým a okamžitá připravenost k výpadu; Vandam je vždycky ve střehu.

Natěšený čtenář hltá proud chlapácké řeči, oceňuje drobné vtípky a významové i jazykové hříčky, jejichž drsný humor ocení i parta násosků, ale přitom nejsou primitivně vulgární. Zároveň se však skrze množství siláckých slov snaží proniknout k podstatě Vandamova příběhu a dost brzy začíná tušit, jak to bylo s jeho účastí na Národní třídě 17. listopadu 1989. Také tuší, jak takové příběhy končívají: bojovník jednou narazí na jiného, který ho „poučí o životě“, což je oblíbený Vandamův obrat. A tak se také stane.

Rudiš tu variuje jakousi archetypální baladu o cestě bojovníka, která asi z podstaty nemůže skončit jinak. Ale i když má závěr připravený pečlivě, stejně se nelze ubránit dojmu, že zápletka je řídká. Jaroslav Rudiš nikdy nekonstruoval velké příběhy, vždy mu šly lépe historky. Vandamův příběh je vlastně jedna taková. Trochu klame tělem, když delší povídku roztahuje do rozměru knihy velkým písmem a stránkami plnými bílých ploch. Jestliže v *Konci punku v Helsinkách* se autor pokusil o vícevrstevný román, tentokrát jde o rychlou, přímočarou stělu. *Národní třída* není dílo, které by něco sdělovalo o stavu naší společnosti, spíše taková poznámka na okraj, drobný, ale plastický portrét jednoho agresivního umanutého

nešťastníka, který je nicméně sympatický tím, že se na nic nevymlouvá. A pod zběsilým tempem jeho vyprávění lze objevit i jistou hrubou poezii. Není to romantika sympatických „lůzrů“, jaká dosud oslovovala Rudišovy fanynky, ale – slovy reklamy na pivo nebo fernet – novela o chlapech pro chlapy. I když se chlapství (nebo chlapáctví) podobného druhu může jevit jako zpozdilé.

© Pavel Mandys

Článek vyšel 13. 6. 2013 v Hospodářských novinách

Na iLiteratura.cz se svolením autora a redakce HN

Supermarket literárních atrakcí aneb pro každého něco

Pavel Janoušek

Jaroslav Rudiš: *Národní třída*, Labyrint, Praha 2013

Jsou témata, která jako by jen čekala na to, kdo a kdy je napíše, neboť je nabíledni, že potenciální čtenáře nepochybně zaujmou a dá se na nich vystavět báječný příběh. Jedno z nich se českým spisovatelům nabízí pokaždé, když v televizi, na plakátě či v nějakém časopise zahlédnou momentku ze 17. listopadu 1989, na níž proti sobě na Národní třídě stojí dvě skupiny mladých lidí. Na jedné straně ti se svíčkami a na straně druhé jejich vrstevníci v policejních uniformách, s přilbami a obušky. Co si takhle představit, že tenkrát proti sobě stáli dva kamarádi, nebo snad dokonce bratři? A napsat příběh o tom, co to bylo za lidi, co je na Národní třídu přivedlo a co se s nimi děje dnes, v době, která se od onoho historického okamžiku odvíjí?

Jaroslav Rudiš v přítomné knize použil motiv sedmnáctého listopadu jako vývěsní štít a signál náležité závažnosti autorského sdělení. Název jeho prózy napovídá, že se tu dočteme o něčem bytostně podstatném, co se dotkne samotné podstaty naší přítomné národní existence. Což grafik Petr Krejzek zdůraznil i tím, že obálku knihy

pojal jako variaci na státní vlajku. Nevím, zda autor tuší, že není první, kdo obdobný nápad prozaicky zužitkoval, neboť již před časem vyšel román vyprávějící o „podivném přátelství“ dvou bratrů, které osud zavál na Národní třídu (Marek Toman: *Frajer*, Argo 2011). Jsem si ale jist, že to Rudišovi nemusí příliš vadit, neboť v jeho próze je toto jen jednou z přehršle atrakcí, jež mají čtenářům vytříbit zrak. Problém ovšem je, že pokud recenzent tyto atrakce začne rozebírat, ztratí na působivosti. Chcete-li si tedy Rudišovu knihu čtenářsky užít, nečtěte dál.

Atrakce první: Adolf Hitler

Rudiš chce čtenáře „dostat“ již prvními slovy prózy, a proto již v incipitu prózy sází na temnou figuru, jejíž jméno, je-li použito v pozitivním kontextu, působí dosti zvláště: „Adolf Hitler mi zachránil život. / Já vim, co chceš říct. Ale neříkej nic.“ Je si přitom nepochybně vědom, že jde jen o trik, jehož funkcí je přilákat čtenářův zájem tím, že se naruší stereotyp. Dokladem toho je, že také jeho ústřední hrdina v závěru prózy postupuje naprosto stejně: když leží těžce zraněný uprostřed sídliště a nemůže se dovolat pomoci, strhne na sebe pozornost tím, že zakřičí: „Heil Hitler!“ A ejhle, všichni se začnou sbíhat, i sanitka přijede.

Atrakce druhá: nasranost obyčejného občana

Popsaný vtíp by asi nejlépe významově vyzněl, pokud by si takto musel vypomoci někdo, pro něhož by to bylo poslední zoufalé řešení. Rudiš však tato slova vkládá do úst postavy, u níž je docela pravděpodobné, že se tváří v tvář smrti začne božského Adolfa dovolávat. Ústřední postavou své prózy totiž učinil člověka vyznávajícího specifickou životní filozofii, jejíž „definice“ je ocitována i na obálce knihy: „Vždycky může vyhrát jej jeden. Takhle a ne jinak funguje svět. A když zkusíš někoho zmlátit, pochopíš, jak to funguje, a nebudeš mít už potřebu dál pátrat a tápat. Někoho poučíš o životě a sám budeš taky poučenej.“ Osamělý svalnatý chlapík zvaný Vandam, muž, který raději „cejtí“ než myslí a který nemá problém kohokoli několika dobře mířenými údery poučit o tom, jak funguje svět, navíc Rudišovi není jen vypravěčem rekapitulujícím svůj život, ale také čímsi jako lyrickým mluvčím. Jeho promluvy, skládající se povětšinou z přímočarých, nesložitých a takřka holých vět, tu jsou totiž poskládány do tvaru podobajícího se básni a prezentujícího razantní, jednoduché až primitivní emocionální soudy o stavu světa.

Nejsem s to odhadnout, nakolik se autor ztotožňuje s nahnědlým uctíváním síly, řádu a pořádku a jednoduchých násilných řešení, a možná, že nechápu skrytou ironii textu, nicméně je zřetelné, že vyznavači řešení typu NNN (Nic než národ!) mohou přinejmenším první polovinu jeho knihy číst s potěšením. Rudiš se ale navíc snaží tyto teze formulovat způsobem, který může oslovit i „obyčejného občana“:

„Ne, já fakt nejsem žádnéj nácek.

Všem měřím stejně.

Mně nevaděj bezdomáči, když nedělaj bordel.

Mně nevaděj ciginy, když nedělaj bordel.

Mně nevaděj pankáči, když nedělaj bordel.

Mně nevaděj úkáčka, když nedělaj bordel.

Mně nevaděj smažky, když nedělaj bordel.

Mně nevaděj socky, když nedělaj bordel.

Mně nevaděj žádný lidi, když nedělaj bordel.

Já s nima nemám problém.

Ale když bordel dělaj, tak s nima malej problém mám.

A du si to s nima vyřikat.

Já mám rád slušnost a pořádek.

Pořádek musí bejt.“

A nezůstává jen u problematiky „nepřízpůsobivých“. Prostřednictvím Vandama autor vědomě vyjadřuje aktuální všeobecnou nasranost na svět politiky a ekonomiky a na všechno ostatní, čím nás „oni“ oblbují: „Valej do tebe, že máš bejt šťastnej. / Valej do tebe, že si toho máš vážit. / Valej do tebe, že jim máš dát při volbách hlas. / Valej do tebe, že to s tebou myslej dobře. / Valej do tebe, že máš svý práva...“ To vše může nejednoho čtenáře oslovit — a autor to dobře ví.

Atrakce třetí: všechno je jinak

Rudiš ovšem není tak hloupý, aby za touto nahnědlou životní filozofií stál. Postupně proto začíná významně „pomrkávat“ také na čtenáře, pro kterého je nepřijatelná, a zhruba v polovině knihy Vandamův obraz proměňuje. Doprostřed číslovaných „lyrických“ kapitol nečekaně zařadí text, jenž má blízko k tradiční povídce a deklaruje autorský odstup od postavy: je vyprávěn ve třetí osobě a má titul Jizvy. Líčí hrdinovo milostné setkání se stejně osamělou ženou, zpřítomňuje jejich životní a rodinná

traumata. Demonstruje však také hrdinovu neschopnost navázat skutečný vztah, a to dokonce i v okamžiku, kdy se mu to samo nabízí.

Když se poté vyprávění opět vrací do polohy vypravěčových siláckých proklamací, jeho ústřední postava je již konstruována jinak. Jestliže Vandam doposud ostatní silou svých soudů a svalů „poučoval“ o tom, jak má fungovat svět, nyní je to právě on, kdo je o jeho reálném fungování jinými „poučen“ — policajti jej ubijí k smrti. A to nikoli — jak by se dalo očekávat — při střetu pořádkových sil s pravicovými radikály, ale proto, že jej mají za feťáka, kterým také kdysi skutečně býval.

Až do přečtení Rudišovy prózy jsem se domníval, že feťáci jsou figury spíše anarchistické, a tak mne tato zpětná transformace nahnědlého ctitele svalů na bývalého feťáka překvapila. V autorově psaní však psychologie postavy nehraje velkou roli, důležitější je okamžitý efekt. Zkrátka: byla-li postava Vandama načrtnuta tak, že bylo možné očekávat, že to bude právě on, kdo utluče nějakého „nepořádníka“, autor se rozhodl nastolený čtenářův předpoklad dialekticky zvrátit a z potenciálního agresora antiteticky učinit politováníhodnou oběť. Což je podle něj překvapivé, a tudíž také dobré, zvláště když se tím poukáže na mocné síly nadosobního státního mechanismu, jež policajti zosobňují.

Atrakce čtvrtá: trocha mytologie

Opravdová próza ovšem podle Rudiše potřebuje také něco opravdu hlubokého a tajemného. Je vcelku přirozené, že autor svého bojovníka za mír a pořádek nechává vyrůst z anonymity velkého (pražského) sídliště. Bohužel má ale velmi daleko k tomu, aby se pokoušel o sociologickou analýzu tohoto specifického prostoru a jeho vlivu na životní styl a myšlení současníků. Raději na motiv sídliště uměle naroubuje bujarou mytologii odvěkého lidského souboje s přírodou, v němž sídliště mají být jen dočasným vítězstvím, neboť jsou prý už dnes neodvratně předurčena k zániku. A aby to bylo ještě působivější, ústy svého vypravěče autor opakovaně cosi zablábolí i o dávných Germánech a Římanech a bitvě v Teutoburských lesích, které jsou patrně všude kolem nás. Myšlenkově je to na stejné úrovni, jako kdyby do své prózy vložil kydy o dávných Slovanech a bitvě na Turském poli, nicméně je pravdou, že českým nahnědlým mozkům je germánská mytologie bližší. V úvahu je pak nutné vzít rovněž to, že autor při psaní myslel také na svého potenciálního německého adresáta a živitele. Rudiš ovšem nezapomíná ani na inteligentnějšího čtenáře českého a jeho stálou zálibu v sebemrskačství. Tu a tam tedy ve svém textu zakoketuje s naší

aktuální mytologií, tedy především s naší hrdostí na to, že na sebe jako národ nemůžeme být vůbec hrdi.

Atrakce poslední: Národní třída a znovu Hitler

Důležitou součástí literatury v Rudišově pojetí je nečekaná závěrečná pointa, ber kde ber, jen překvap. Ta je v přítomné próze dvojestupňová a v obou případech má čtení dosavadního textu obrátit naruby a adresáta inspirovat k velkým myšlenkám. Poprvé se tak má stát v okamžiku, kdy se čtenář dozví, že jeho policajty zbitý hrdina byl 17. listopadu na Národní třídě v policejní uniformě a že to byl právě on, kdo „vedl dějiny do pohybu“, neboť zahájil brutální policejní útok tím, že začal bít vlastního bratra. Druhou, navazující pointou je pak okamžik, kdy autor nechá svého hrdinu umřít. Velí mu tak nejenom literární tradice, ale také a především kompoziční nutnost svůj text efektně zakončit skoro stejnými slovy, jako byla ta, jimiž jej otevřel: „Adolf Hitler mi nezachránil život. / Já vim, co chceš říct. Ale neříkej nic.“
Já nevím, co na tyto pointy říct, tak neřeknu nic.

Závěr

V kontextu současné české amatérské až ochotnické prozaické produkce představuje Jaroslav Rudiš nepochybně profesionální jistotu. Je spisovatelem, který se může opřít o vrozený literární talent a svou schopnost řemeslně proplétat slova, věty, dialogy, myšlenky, příběhy, postavy... Jeho slabinou je naopak absence daru vnímat svět kolem sebe jako problém k přemítání. Rudiš svým naturelem není spisovatel-analytik, který má potřebu zkoumat hloubku událostí, činů a prostřednictvím jazyka hledat smysl lidské existence. Lidské životy se mu zjevně jeví jako věc víceméně daná, a jako taková provokující především k emociální reakci, případně k vlastní autorské sebe prezentaci. Před plnohodnotnými postavami dává přednost černobílým komiksovým znakům. Oč méně rácia věnuje jejich analýze, o to větší důraz klade na promyšlenou tematickou, motivickou, kompoziční a dějovou výstavbu svých textů. Základem jeho literárního stylu je tak dovednost najít, rozmanitě proplést a také dobře prodat co nejvíce co nejefektnějších nápadů a zajímavostí. Nejlépe takových, které projektovaného adresáta nejprve jemně podráždí, poté zaujmou a nakonec přivedou k nadšení nad tím, jak autor umí.

Autor je literární kritik.

Host, 2013/08